

Nieuwsbrief van de Vrienden | April 2025

Object in de kijker

Het Cruydeboeck van Dodoens

Op de tentoonstelling 'Eeuwige Lente' lag het te pronken in een van de vitrines: het Cruydeboeck van Dodoens. De beroemde Mechelse wetenschapper schreef het in 1554 en het werd vrijwel direct erkend als een meesterwerk. Dodoens was 37 toen hij het tijdrovende inventariseren van 1060 planten had afgerond en het met 715 afbeeldingen verluchte werk op de markt kon brengen.

Uitzonderlijk voor die tijd was dat hij het boek in het Nederlands had geschreven. Dit was een bewuste keuze: Dodoens wilde praktische informatie verschaffen aan medici en apothekers (de twee beroepen werden toen vaak gecombineerd), maar ook aan de ontwikkelde leek. Zoals hij in de inleiding schreef:

'Wij hebben dese onsen Cruydeboeck niet int Latijn maer int ghemeyne Neerduitsche tale willen scrijven ende uytgheven, opdat hij alle cruydliefhebbers, ende alsoowel den leecken van der Latijnsche ignorant, als den gheleerden dienstelijck ende onontbeerlijck soude moghen wesen'.

Ook bijzonder was dat hij niet teruggreep op schrijvers zoals Plinius en Dioscurides, die in de oudheid soms wat fabuleuze verhalen over het plantenrijk hadden geproduceerd. Dat deed bijvoorbeeld Jacob van Maerlant omstreeks 1270 nog uitgebreid in diens *Der Naturen Bloeme*.

Maar Dodoens was een wetenschapper uit de renaissancetijd en hij wilde de werkelijkheid beschrijven. Zo kwam hij ook tot een indeling van de veelvormige plantenwereld, zoals hij die in onze streken aantrof. Die indeling was nog niet wetenschappelijk verantwoord, maar vooral ook praktisch, gericht op hun eigenschappen. Zes klassen vormde hij: planten zonder bijzondere eigenschappen; opvallende planten; geneeskrachtige kruiden; granen, groenten en voedergewassen; culinaire kruiden en vruchten en tenslotte bomen en struiken. Het Cruydeboeck bleef toonaangevend in Europa tot het midden van de 18de eeuw, toen Linnaeus met zijn, nu nog geldende, indeling kwam.

Een Mechels wonderkind

Wie was die Dodoens? Zijn vader, Doede Joenckema, was uit Friesland naar Leuven getrokken om medicijnen te studeren. Daar deed hij zijn Mechelse vrouw op en zo werd Dodoens (Doedes zoon) in 1517 in Mechelen geboren. Hij bezocht er de Latijnse School in de Schoolstraat en begon al op dertienjarige leeftijd met een talenstudie aan het in zijn geboorteland – met een legaat van 'onze' Van Busleyden – in Leuven geopende Collegium Trilingue. Op zijn achttiende rondde hij zijn studie in Leuven af, waarbij hij zich had verdiept in vakken als medicijnen, botanica en astronomie. Geen wonder dat hij in 1541 een goed gehonoreerde aanstelling in Mechelen als stadsgeneesheer kreeg.

Dodoens bleef daarnaast de wetenschap beoefenen en schreef (in het Latijn!) boeken over zowat alle vakken die hij gestudeerd had.

Voor ons is het boeiender te lezen hoe hij in onze stad leefde. Omstreeks de tijd dat hij het Cruydeboeck schreef liet hij een groot huis bouwen aan wat nu de Augustijnenstraat nummer zes is. Op de gevel (die omstreeks 1900 grondig is verbouwd) is boven de deur de tekst te lezen:

*'Van 1554 tot 1574 woonde hier
Rembert Dodoens
genees- en kruidkundige
geb. Mechelen 1517, gest. Leiden 1585'.*

Hij was dus nog geen zestig toen hij onze stad verliet. Hij was in oktober 1572 het slachtoffer geworden van de Spaanse Furie. Mechelen had dat jaar als enige stad in de zuidelijke Nederlanden gekozen voor de opstand en Prins Willem. Toen die moest wijken voor de troepen van Alva werd Mechelen ingenomen en mochten de Spaanse soldaten er drie dagen lang huishouden. Ook het huis van Dodoens werd grondig geplunderd. Voor hem een reden om naar het buitenland uit te wijken: naar Wenen en Praag, naar Keulen, en tenslotte naar Leiden waar Dodoens in 1582 een aanstelling kreeg aan de zeven jaar eerder opgerichte universiteit. Leiden was erg verguld met deze beroemde hoogleraar, maar al na twee jaar overleed Dodoens er. In de Leidse Pieterskerk hangt een bord aan een van de pilaren waarop de grote medicus/botanicus wordt herdacht.

Ook Mechelen deed veel om de herinnering aan haar grote zoon levend te houden. Ieder kent het grote beeld van Dodoens in de Kruidtuin (waarover Wim Hüsken hieronder schrijft). Op die plek werd hij 500 jaar na zijn geboorte gevierd.

Sinds vorig jaar staat zijn borstbeeld ook in de voortuin van ons museum. Daar overschouwt Dodoens de vele planten die hijzelf zo mooi heeft beschreven in zijn Cruydeboeck.

Rogier Chorus